

***W służbie historii nauki, kultury i edukacji. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Lechowi Mokrzeckiemu z okazji Jubileuszu pięćdziesięciolecia pracy zawodowej*, pod red. R. Grzybowskiego i T. Maliszewskiego, wyd. II poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego i Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, ss. 497**

Jubileusze związane z uczczeniem wieloletniej pracy naukowej i dydaktycznej wykładowców akademickich zwykle utrwalają na dłużej wydawane przy ich okazji księgi pamiątkowe. To niejako tradycja środowisk naukowych, by przez tego typu publikację uczcić Jubilata i podziękować za jego wkład w rozwój nauki i uczelni, na których pracował. W 2008 r. ukazało się wznowienie, wydanej po raz pierwszy w 2006 r.¹, księgi pamiątkowej z okazji jubileuszu 50-lecia pracy zawodowej Profesora Lecha Mokrzeckiego. Warto nadmienić, że uczniowie i współpracownicy uczcili także, 10 lat wcześniej, jubileusz 40-lecia pracy Profesora, wydając z tej okazji w 1996 r. specjalną publikację².

Profesor Lech Mokrzecki związany był przez cały okres swojej kariery naukowej z uczelniami gdańskimi – Wyższą Szkołą Pedagogiczną i Uniwersytetem Gdańskim, w którym oprócz wieloletniego kierowania Instytutem Pedagogiki, pełnił także funkcję prorektora. O dorobku naukowym Profesora wymownie świadczy zamieszczona w księdze obszerna bibliografia prac Jubilata, zamykająca się, jak dotąd, liczbą 461 publikacji, 10 przygotowanych pod Jego kierunkiem doktoratów oraz uczestnictwo w wielu awansach naukowych w charakterze recenzenta. Tę aktywność naukową Lecha Mokrzeckiego wykorzystali redaktorzy tomu, zapraszając do współpracy tych, którzy od momentu poprzedniego jubileuszu Profesora, w 1996 r., spotkali się z Nim na drodze swojej kariery naukowej.

Autorzy zamieszczonych w księdze artykułów reprezentują aż 16 krajowych ośrodków naukowych, w tym Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, 10 uniwersytetów: (Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Rzeszowski oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytet Śląski) oraz Górnośląską Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Mysłowicach, Dolnośląską Szkołę Wyższą Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu, Akademię Pedagogiczną w Słupsku, Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie, Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, a także Miejski Zakład Doskonalenia Nauczycieli, Obsługi Szkół i Przedszkoli w Szczecinku. Są wśród nich głównie historycy, historycy wychowania oraz pedagodzy.

¹ *W służbie historii nauki, kultury i edukacji. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Lechowi Mokrzeckiemu z okazji Jubileuszu pięćdziesięciolecia pracy zawodowej*, pod red. R. Grzybowskiego i T. Maliszewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, ss. 488.

² *Szlakami przeszłości i czasów współczesnych. Księga ofiarowana Profesorowi Lechowi Mokrzeckiemu z okazji Jego Jubileuszu*, pod red. K. Puchowskiego i J. Żerki, Gdańsk 1996, ss. 387.

Redaktorzy tomu wyróżnili w nim trzy części poświęcone kolejno: życiu i pracy naukowo-dydaktycznej Jubilata, prezentacji artykułów współpracowników Profesora i osób, w których awansach naukowych uczestniczył oraz Jego osobistym wspomnieniom i refleksjom. Publikację otwiera laudacja prof. Kaliny Bartnickiej wygłoszona z okazji 70 urodzin Lecha Mokrzeckiego (*Jubileusz Profesora Lecha Mokrzeckiego – laudacja w Dworze Artusa w Gdańsku, czerwiec 2005 roku*, s. 13–16). Sylwetkę Jubilata przybliżyli Kazimierz Puchowski i Józef Żerko w szkicu pt. *Profesor Lech Marian Mokrzecki – badacz dziejów nauki, kultury i oświaty* (s. 17–24), w którym przedstawili krótki rys biograficzny, etapy kariery naukowej oraz dorobek naukowy i organizacyjny. Tę część publikacji uzupełnia, opracowany przez Zofię Anikiej, wykaz *Doktorów promowanych przez Profesora Lecha Mokrzeckiego* (s. 25–26) oraz, poszerzony o najnowsze prace z lat 2006–2007, *Spis publikacji Profesora Lecha Mokrzeckiego (lata 1951–2006)* zestawiony przez Tomasza Maliszewskiego (s. 27–60).

Część druga zawiera 30 artykułów poruszających zróżnicowaną tematykę i dotyczących wielu okresów historycznych. Niezwykle trudno omówić choćby najogólniej każdy z nich, warto jednak zasygnalizować główne obszary tematyczne. Przede wszystkim zwraca uwagę grupa szkiców nawiązujących do, najbliższej Jubilatowi, problematyki staropolskiej nauki i oświaty. Edmund Kotarski przedstawił *Krajobraz medialny Heweliuszowego Gdańska* (s. 105–115), Mariusz Brodnicki *Kształtowanie się arystotelizmu niescholastycznego w siedemnastowiecznym Gdańsku* (s. 116–126), Roman Pelczar omówił *Szkolnictwo ormiańskie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku* (s. 127–139), a Antoni Krawczyk *Poglądy Johna Milтона (1608–1674) na edukację* (s. 149–158). Autorzy dotknęli zatem zarówno zagadnień związanych bezpośrednio z nauczaniem i wychowaniem, jak i z kształtowaniem się staropolskiej myśli pedagogicznej.

Tego okresu dotyczą także 4 artykuły prezentujące, najbardziej reprezentatywne dla tej epoki, szkolnictwo pijarskie i jezuickie: Jacek Taraszkiewicz *Pijarskie Ratio studiorum* (s. 159–164), Mariusz Ausz *Pijarskie gymnasium artificum* (s. 165–171), Jerzy Kochanowicz *Zasady dotyczące kar cielesnych w pierwszych kolegiach jezuickich* (s. 172–183) oraz *Kształcenie elit w madryckim Real Seminario de Nobles (1727–1765)* Kazimierza Puchowskiego (s. 184–195). Autorzy rozpatrują nie tylko teoretyczne założenia wychowawcze zawarte w przepisach szkolnych obydwu zakonów, lecz także ich praktyczną realizację. Problematykę okresu staropolskiego zamyka Dorota Żołądz-Strzelczyk szkicem o *Krytyce zagranicznych wojaży edukacyjnych młodzieży polskiej* (s. 196–201), który wskazuje jak cenne źródło do badań nad dziejami wychowania stanowi literatura piękna.

Klamrą łączącą problematykę staropolskiej oświaty z dziejami XIX-wiecznej edukacji jest artykuł Mieczysława Adamczyka *Węgrzy na ziemiach polskich w XVIII–XIX wieku* (s. 140–148). Teksty poświęcone problematyce oświaty, wychowania i szkolnictwa okresu XIX i XX w. stanowią kolejną znaczącą grupę. Są wśród nich zarówno szkice dotyczące dziejów konkretnych placówek oświatowych (Tomasz Maliszewski, *Uniwersytet Ludowy w Michałowie (1932–1939) – szkic z historii oświaty i kultury pogranicza* (s. 270–279); Teresa Zaniewska, *Polskie Liceum w Szwajcarii Oberburg-Wetzikon (1940–1944)* (s. 280–293); Leszek Pawelski, *Z dziejów gimnazjum szczecińskiego okresu niemieckiego* (s. 294–302), jak i szerszych zagadnień (Lidia Burzyńska-Wentland *Pol-*

scy studenci z Prus Zachodnich na studiach w uniwersytetach niemieckich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku (s. 235–242); Kazimierz Rędziński, *Szkolnictwo polskie w Kijowie w latach 1914–1920* (s. 243–258); Wiesława Leżańska *Edukacja obywatelska w seminariach nauczycielskich II Rzeczypospolitej* (s. 261–269). Do tych ostatnich zaliczyć można artykuł Krzysztofa Jakubiaka prezentujący *Relacje rodziny i szkoły w polskiej myśli pedagogicznej i praktyce edukacyjnej XIX i początków XX wieku* (s. 202–214) oraz Adama Winiarza *Kwestia kobieca na ziemiach polskich w XIX wieku. Stan i potrzeby badań* (s. 215–234). Tę ostatnią tematykę uzupełnia szkic do portretu Marii Ostrowskiej, który opracował Jerzy Szewc (*Maria Ostrowska: szkic do portretu*, s. 259–260).

Księga zawiera także artykuły dotyczące kondycji i perspektyw historii wychowania jako nauki oraz przedmiotu nauczania. Ten cykl tematyczny otwiera referat Juliana Dybca *Historia wychowania w postmodernistycznym świecie* (s. 63–71), w którym Autor wskazuje nowe możliwości dla tej dyscypliny akademickiej: „Postmodernizm jako cywilizacja obnażył różne słabości kondycji ludzkiej, a nawet dewiacje. Historia wychowania winna z punktu widzenia owych słabości rozwijać nowe poszukiwania i nauczanie” (s. 71). Uzupełnienie tej problematyki stanowi szkic Romualda Grzybowskiego *Pedagogika bez przeszłości? Szkic do dziejów walki o należne miejsce historii wychowania w kształceniu pedagogów* (s. 72–91), zakończony wymownym pytaniem o skutki wyeliminowania historii wychowania z programu kształcenia nauczycieli. Tematyki związanej z naukowymi badaniami historyczno-oświatowymi dotyka także Władysław Szulakiewicz w artykule prezentującym „*Minerwę Polską*” – *czasopismo naukowe poświęcone historii oświaty i wychowania*” (s. 92–104), które stało się inspiracją dla innych tego typu wydawnictw.

Ze względu na zainteresowania i pasję muzyczną Jubilata, a także jego związki z uczelniami muzycznymi, w publikacji nie zabrakło także tej tematyki. Jadwiga Uchyła-Zroski przedstawiła szkic pt. *Od rogu naturalnego do muzyki myśliwskiej – ważność tradycji we współczesności* (s. 321–331), natomiast Andrzej Michalski *Szkic do przemian ustrojowych szkolnictwa muzycznego w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej* (s. 332–343).

Uniwersytet Gdański od wielu lat współpracuje ze szwedzkimi uczelniami wyższymi. W nawiązaniu i podtrzymywaniu tych kontaktów znaczącą rolę odegrał Profesor Lech Mokrzecki – dlatego też w poświęconej mu księdze pamiątkowej uwzględniono także ten aspekt jego działalności. Józef Żerko przedstawił szkic *Z dziejów współpracy Gdańska z Uniwersytetem w Linköpingu (1984–2004)*, (s. 312–320), natomiast Janina Siwoszko porównała *Szkolnictwo prywatne w Polsce i w Szwecji* (s. 370–380) – warto podkreślić, że artykuł ten powstał na potrzeby jednego z seminariów naukowych prowadzonych, w ramach powyższej współpracy, przez Jubilata.

Lech Mokrzecki we wspomnieniach z toruńskiego okresu swojego życia uwzględnił także związki z duszpasterstwem akademickim tego miasta, nic zatem dziwnego, że Kazimierz Maliszewski nawiązał do tego tematu i omówił *Rolę i znaczenie działalności Duszpasterstwa Akademickiego OO. Jezuitów w środowisku uniwersyteckim Torunia w latach 1963–1988* (s. 303–311).

Tę część publikacji zamykają artykuły poświęcone dziejom polskiej penitencjarystyki: Henryk Machel *Resocjalizacja penitencjarna – rozwój idei*, (s. 357–363) i Piotr P. Barczyk *Z przeszłości polskiej penitencjarystyki (1918–1928)*, (s. 364–369) oraz problematy-

ce wielokulturowości w edukacji (Henryk Porożyński *Wielokulturowość wyzwaniem dla współczesnej polskiej edukacji. Stan i perspektywy badań*, s. 364–369).

Niezwykle interesująca jest trzecia, ostatnia część publikacji pt. *Z piórem i muzyką przez życie. Profesor Lech Mokrzecki. Rozmowy z Jubilatem* (s. 385–482). Składa się na nią osiem rozmów, przeprowadzonych przez jednego z wychowanków Profesora dr. Tomasza Maliszewskiego, poświęconych kolejno: wspomnieniom przodków („O rodzinie”), okresowi wczesnego dzieciństwa („O narodzinach i wspomnieniu dzieciństwa”), repatriacji („Pomiędzy Wilnem a Toruniem”), toruńskiemu, licealnemu i studenckiemu etapowi w życiu Jubilata („Toruń – lata szkolne”; „Studia na UMK”) oraz czasom gdańskim („W kierunku Gdańska i muzyki”) i pracy naukowo-dydaktycznej na uczelniach wyższych („W uniwersyteckim kręgu”). Cykl ten kończy ostatnia – ósma rozmowa zatytułowana „Zamiast podsumowania”. Całość uzupełniają liczne, interesujące fotografie z życia naukowego, zawodowego i prywatnego Profesora. Wspomnieć należy, że z rozmów tych czytelnik poznać może także dorobek badawczy Uniwersytetu Gdańskiego w zakresie historii wychowania.

Do nowego wydania książki dołączono jako „Post scriptum” sprawozdanie z uroczystej Sesji „Lech Mokrzecki – 50 lat w służbie nauki, kultury i edukacji”, która odbyła się w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego 28 lutego 2007 r. (oprac. Andrzej Kołakowski, Anna Paszkowska, s. 489–494).

Publikację uzupełniają także dwa załączniki dotyczące „Informacji o dorobku prof. Lecha Mokrzeckiego” oraz przebiegu pracy zawodowej Jubilata. Zamieszczono także „Spis fotografii i tabel”.

Ponieważ, jak słusznie zauważył Tomasz Maliszewski, w związku z licznymi planami badawczymi i wydawniczymi Lecha Mokrzeckiego, Jego przejście na emeryturę „ma charakter raczej symboliczny” (s. 481), w najbliższej przyszłości możemy spodziewać się kolejnych prac Profesora. Tym bardziej, że Jubilat nadal niezwykle aktywnie uczestniczy w życiu naukowym.

Agnieszka Wałęga

Teresa Wróblewska, *Duch narodowy. Postacie polskich polityków XX w.*, Oficyna Wydawnicza „Stopka”, Łomża 2007, ss. 325

Książka Teresy Wróblewskiej *Duch narodowy. Postacie polskich polityków XX w.*, ukazała się na rynku wydawniczym w 2007 r. Autorka, podążając śladem polskich osobistości XX stulecia, stawia sobie za cel przedstawienie istoty ich działalności politycznej. Aspekt duchowości i ideowości, wpisany w szeroki i zarazem bardzo złożony kontekst przemian społeczno-politycznych minionej epoki, stanowi lejtmotyw niniejszej publikacji.

Praca składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów oraz aneksu, zawierającego posłowie oraz kilkunastonicowy tekst poświęcony zagadnieniom ustroju społeczno-politycznego Drugiej Rzeczypospolitej.